

- a) v školách, počnúc 4. triedy,
- b) v umelstvách a
- c) v priemyselníctve sã vzdelávajúcich.

Ďalej zámer Matice je:

4. pripravovať pomaly vznik národného domu, v ktorom by sã knihovna a rozličné zbierky najmä stariny platenými úradníkmi opatrovali. Počãtok urobí sã založením národnej knihovny a zbierky starín, ktoré sã nateraz zveria výboru a zriadením pokladnice národnej, čím sã dá každému možnosť či za živa, či v čas smrti svoj majetok alebo časťku majetku a svoju zbierku národnému domu obetovať.

47

List Jána Palárika Martinovi Hattalovi o pokusoch založiť Maticu slovenskú a o prípravách na založenie Spolku sv. Vojtecha.

Originál listu v LANMP, Hattalova pozostalosť 12 M 60. Pešť 29. októbra 1857.

Palárik informuje M. Hattalu o priebehu akcie so zakladaním Spolku sv. Vojtecha, Matice slovenskej a o sporoch medzi slovenskými národovcami o umiestnenie týchto ustanovizní.

Martinko, brat môj drahocenný!

Prãve včera som dostal tvoj paket i s pripojeným listom. Tvoje „Slovo“¹ čítať som nemal času, za dobré však uznãvam o záležitostiach v liste tvojom podotknutých pár riadkov ti napisať. Prvé je o založení narãdzaného „Národného domu“. Snãd ti už kroky, že sme my (ja a Viktorín) už lanského roku a s počiatkom bežiaceho značné kroky robili o založenie Matice slovenskej v Pešti, už sme mali vyniknutých jednotlivcov budúceho spravujúceho výboru údov, medzi ktorými p. Vrchovský,² bohatý advokát a statkár (luterán) vo veľikom dome svojom priestor k budúcim schôdzkam a pre knihovnu nám ponúknul a pokladníkom spolkovým chcel byť. Vyjednávali sme teda listovne o veci tejto s daktorými národovcami, menovite s Lichardom,³ ale všetci, a najmä tento posledný, hrozné „veto“ položili proti Pešti, žiadajúc, aby sa „Matica“ kdekoľvek indej na Slovensku, len nie v Pešti -- v tomto vraj hniezde maďarizmu založila. Lichard hlavne pre tú príčinu bojoval proti Pešti, jako i Čulen⁴ a Bystričani,⁵ lebo im je znãmo, že tunã strana slovenská veľikú prevahu má, ačkôľvek sme sa im

¹ Pozri o tom pozn. na str. 177, č. 3.

² Alexander Vrchovský (1812—1865), význačný štúrovec revolučnodemokratického zmýšľania, advokát v Pešti, kde nadobudol v revolučných rokoch 1848—1849 značný vplyv, neskoršie aj bohatstvo.

³ Daniel Lichard (1812—1882), prírodospytec, novinár, vydavateľ kalendárov. Zvyknutý na Viedeň a Skalicu brãnil sa cudzej mu Pešti.

⁴ Martin Čulen (1823—1894), katolícky kňaz, pedagóg, napokon riaditeľ gymnázia v Klãštore pod Znievom.

⁵ Myslí sa tým na banskobystrických Slovákov zoskupených okolo Št. Moysesã.

zaručili, že i češtinu za spisovný jazyk prijmeme atď. Po dlhých vyjednávaniach teda dali sme im na vedomie, aby teda oni sídlo pre Maticu určili, stanovy vypracovali a žiadosť vláde predložili. Toto ich do veľkého zmatku priviedlo, lebo ani v jednom meste na Slovensku nenajšli toľko učenejších a národne zmysľajúcich jednotlivcov, ktorí by spravujúci výbor utvoriť mohli — bo dľa zákona spolkového údovia spravujúceho výboru na jednom mieste bývať musia. Končne narádzali Bystricu — čo i v porade našej prešporskej v auguste b. r. prijato jest a vypracované stanovy, jako sú ti známe.⁶ Ale jako oni bočili proti Pešti, tak my teraz bojíme sa Bystrice, lebo výjmc jedinkého Sládkoviča,⁷ ktorý v Radvani býva, všetci ostatní sú čechisté.⁸ A síce tým viac sa bojíme Bystrice, ponevadž v pripomenutej porade prešporskej na náradu písebnu dra Licharda v stanove o spisovnom jazyku tú zásadu chceli dodať, aby síce i čeština i slovenčina prijatá byla, ale — jestliby vraj spravujúci výbor neskorej za dobré uznal, — aby tenže spravujúci výbor medzi češtinou a slovenčinou rozhodnúť a na miesto dvoch jeden spisovný jazyk dekretovať právo mal, čo som já ale zhlasoval, — a právo to nie spravujúcemu výboru, lež všeobecnému shromaždeniu prisúdil. Čo mňa ale najviac prekvapilo pri tej porade bylo osvedčenie Hurbanove⁹ a celej strany luteránskej, že on vraj je hotový od slovenčiny odstúpiť pre dobro jednoty, aby vraj nebol ustálený dualizmus, a aby vraj celý národ sťa jedno telo, jeden muž na nohy sã postavil atď. — ua čo som já ale v stručnej reči potrebu slovenčiny pre náš národ odúvodnil a prítomných k tomu naklonil, aby sme od zásady svornosti neodstúpili, dokuď veda a život jednotu medzi nami neuvedie. — tak teda zostalo pri stanove, jako štilizovaný je. Vidiš, bratku, jako stojíme! Strana luteránská — snáď z náboženských ohľadov — k češtine tiahne a Bystrica je — aspoň teraz — česká: dúkladne teda sa obávame, že by sa tam narádzaný „Národní dom“ v český ústav premenil a slovenčine vix in sentina esset locus.^{9a} Ostatne my tuná v Pešti už sme celkom k tomu „Národnímu domu“ chladní — hlavne z podotknutých príčin, ale mimo toho i preto, lebo predvídame, že Moyses biskup sotvi dovolí, aby kňazi jeho duchovnej správe podrídení s evanjelickými ministermi sťa údovia spravujúceho výboru okola stola sedieť a verejne pred celým svetom fraternizovať mohli, — svetských ale jednotlivcov — ktorí by výbor utvoriť mohli — tam nieto. Pravdepodobne, teda z „Národního domu“ v Banskej Bystrici nič nebude, aspoň v terajších okolnostach nie. — Budúcnosť ukáže. S tým väčšou chuťou ale pracujeme tuná za Spolok sv. Vojtecha a preukážeme Lichardovi, že je v Pešti dosť slovenského živlu a ducha a že by tuná či „Matica“ či „Národní dom“ najlepšie miesto bol mával, tým viac, že sú tuná mnohí bohatí luteráni (meštani, remeselníci, advokáti), Srbi, Česi pri úradoch, pri reálnych školách profesori, kupci, ktorí ovšem teraz pri Spolku sv. Vojtecha účasti mať nebudú pre náboženské ohľady, ale pre „Dom národní“ iste by sme ich boli získali. Ale tak je. Slováci sa nedajú kapacitovať, — nuž dobre, veď ich ukapacitujeme so Spolkom sv. Vojtecha. Znáš ma, drahý bratku, čo som a znáš, myslím, i Viktorína zo strany náboženskej, ale ver mi, nič nám nespomôže, nič tak na čas nebude, jako Spolok sv. Vojtecha, ktorý hlavne my dva zakladáme. Národ musí sa za živé žily chytať, a to je náboženstvo, lebo ešte za toto je jako tako zaujatý, a úfame, že ho za túto živú žilu pritiahneme k národnosti a keď sa raz zmôže a nakoľko toľko zmocnie, potom budeme zakladať „Dom národní“. My dvaja — ja a Viktorín —

⁶ O týchto stanovách nevieme.

⁷ Andrej Sládkovič.

⁸ Nazývali sa tak slovenskí prívrženci českého spisovného jazyka.

⁹ J. M. Hurban.

^{9a} Rozumej, že slovenčine sotva by sa bolo dostalo miesta.

vypracovali sme program čili nákras stanov a rekurz na gubernium¹⁰ a Jozef Barton¹¹ (práve včúľ vymenovaný direktor elementárnych škôl mesta Budína) nám to nemecky štilizuje. Spravili sme ho „tajomníkom spolkovým“; Ondriška¹² sme z prednostenstva zhodili (ktorým na silu chce byť) a namiesto neho vyvolili sme *Lopušného*, univerzitného dekana fakulty bobosloveckej, nášho farára *Klempu* sme tiež získali za pokladníka — a u neho — teda v našej fare — schôdzky držiavať budeme. Na rekurz máme už podpísaných asi 90 jednotlivcov, medzi ktorými mnohí hodnostári cirkevní, a *práve dnes*, čo ti s radosťou oznamujem, *vyslali sme vyslanstvo do Ostrihomu* k primášovi o cirkevné povolenie, ktoré, keď dostaneme, hneď druhé vyslanstvo k vysokému gubernium povedeme. Vyslanstva onoho údovia sú: *Lopušný* čo rečník a farár *Klempa*, direktor *Barton*, *Radlinský*, servita *Precechtel*,¹³ profesor reálnych vied *Schmidt*,¹⁴ peštiansky mešťan a fabrikant *Zarzecký*,¹⁵ čo údovia vyslanstva. V Ostrihome sa ešte iní k nim pripoja, menovite kanoník *Tvrдый*,¹⁶ *Caban*,¹⁷ *Školári* a *Paulik*¹⁸ farári atď. Primášovi¹⁹ to ovšem bude proti srstí, ale nebude môcť odolať a pri guberniume máme našich ľudí, ale ovšem i protivníkov, úfame však, že prerazíme. Ostatnie sa dozvieš z Novin.²⁰ Ondriško je hlavatý a všakové chyby porobil, ale velice horlivý, mnoho nás to stálo presvedčiť ho o tom, aby sme iných vyšších mužov a vôbec ortodoxných do predu tislí a my len tak zo zadku k nim sa prílepovali, atď.

Naša Concordia sa tlačí a v decembri výjde na svetlo. Česká strana velice slabo zastúpená, i článkami i odberateľmi. Z Čiech a z Moravy ani len jednoho predplatiteľa nemáme, zo Slovenska nečo vyše 300. Odomňa budeš v nej čítať jednu veselohru vo troch jednaniach s podpisom od Jána Beskydova.²¹ Hodža nám velice mnoho básní zaslal, ale naskrze nepraktičné, takže ani len kúska zdeliť nemôžeme. V „povesti“ od Kalinčaka²² zle stilizovanej dakofko omylov tiskových sa prihodilo, lebo za čas mojej nemoce z počiatku októbra korektúru viedol J. Viktorin. I od Sládkoviča bude obširnejšia báseň.²³

Tvoje „Slovo“ sotvi budem môcť tuná rozpredať, keď také suché veci ešte naši ani nerozumejú a preto čítať a kupovať necheú. Žiadna práca není tak nevďačná jako filologická, inšieho obsahu diela bych skorej rozpredať mohol. V Kat. Novinách budem to dielko porúčať. S Bohom!

Tvôj

Ján Palárik

¹⁰ Na kráľovské uhorské miestodržiteľstvo.

¹¹ Jozef Barton, svetský kňaz, katechéta a inšpektor národných škôl v Budíne.

¹² Mieni sa Andrej Radlinský.

¹³ J. R. Precechtel, katolícky kňaz a spisovateľ, žil v tomto čase v Pešti a vydával dielo Českoslovenští výtečníci.

¹⁴ Nepodarilo sa o ňom zistiť nič bližšieho.

¹⁵ Jozef Zarzecký (1805—?), peštiansky továrnik na zápalky, poľského pôvodu, ktorý hral význačný zástoj neskoršie v hnutí Novej školy J. N. Bobulu.

¹⁶ Jur Tvrдый (1780—1865), nitriansky kanonik a mecenáš.

¹⁷ Ignác Školári, katolícky farár v slovenskej obci Kesztöle pri Ostrihome.

¹⁸ Gabriel Paulik (1818—1882), katolícky kňaz.

¹⁹ Ostrihomský arcibiskup J. Scitovszky.

²⁰ Katolícke noviny.

²¹ Ide o *Incognito*, najpopulárnejšiu veselohru Palárikovu.

²² Ide o povest s tematikou z 15. stor. *Láska a pomsta*.

²³ Milica.